

Ο ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΠΟΛΕΩΣ*

Ἡ τεχνικὴ τῶν ἐπιγραφῶν ἐξ ὧν δύναται τις νὰ κρίνῃ φαίνεται ἀνήκουσα εἰς χρόνον ἀπέχοντα ἱκανὸν τῶν πρωτοχριστιανικῶν χρόνων. Δὲν παρουσιάζει αὕτη τὸ χαλαρὸν ἐκεῖνο καὶ ἡμελημένον, οὐδὲ καὶ τὸ ἀνορθόγραφον, οἷα παρατηροῦνται κατὰ τὸν δεύτερον καὶ τρίτον αἰῶνα, καὶ ἐν ταῖς κατακόμβαις καὶ ἀλλαχού. Γνωστὸν ὅτι τῆς ἐπιγραφικῆς ἐν Ρώμῃ τοῦλάχιστον, ἢ καλυτέρα τεχνικὴ παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου Λαμάσου (336) ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Διογυσίου Φουρίου Φιλοκάλου ἐποίησε παμπόλλους ἐπιγραφὰς καλλίστης τεχνικῆς διὰ φυλλάδιων καὶ ἀκρωτηρίων καὶ στίξεως ποικίλης. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς μεγάλης ἀκμῆς αἱ ἐπιγραφαὶ οὐ μόνον εὐχρηστοῦσι ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν κτιρίων ἀλλὰ καὶ γράφονται διὰ τεχνικῆς καλῆς. Καὶ τὸ διὰ φυλλάδιον ἀκόμη σημαντικὸν στίξεως ὅπερ παρατηρεῖται ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μεγαλειτέρᾳ ἐπιγραφῇ «ΑΥΤΗ...» τῇ καὶ καλυτέρα φανεροῖ ἡμῖν τὴν βραδυτέραν αὐτῆς ἐποχὴν διότι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ρώμης καὶ Γαλατίας τὰ φυλλάδια ταῦτα ἀπαντῶσι συχνό· ερον κατὰ τὸν μεταγενέστερον χρόνον. Τῆς κάτωθι δὲ διὰ μικροτέρων γραμμῶν ἐπιγραφῆς τῆς ὁποίας τὸν χρόνον θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρίσῃ τις ὡς μεταγενέστερον τοῦ τῆς πρώτης, ἢ τεχνικὴ εἶναι κατωτέρας μορφῆς ἐγγίζουσα πλείοτερον πρὸς τὴν ἐπικρατήσαν Βυζαντινὴν ἐπιγραφικὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ἐξ ὧν λοιπὸν αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται παρέχουσιν ἡμῖν ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ τεχνικῆς τοῦ χρόνου τοῦ Δ μέχρι Ζ αἰῶνος. Καὶ διὸ ἡ μὲν ἄνωθι ἐπιγραφὴ φέρει τὸν τύπον τοιαύτης τοῦ τέλους τοῦ Δ, ἡ δὲ κάτωθι αὐτῆς τοῦ ΣΤ ἀρχομένου. Ὡστε ἐὰν ἤθελε νὰ ἐξαγάγῃ τις συμπέρασμα θὰ ἔπρεπε νὰ παραδεχθῇ συνεχρὴ τοῦ ναοῦ ἐπισκευὴ κατὰ τὰς πρώτας ἐκατοστατηρίδας μέχρι τοῦ ἐβδόμου. Ἐκτὸς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐντὸς τοῦ ναοῦ παρατηροῦνται μεταλλαγαὶ πολλαί, αἱ ὁποῖαι ἐποιήθησαν παλαιότατα κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Καὶ πρῶτον, τῶν θυρίδων τὸ σχῆμα εἶναι ἀνόμοιον φανεροὺν ἐπενεχθεῖσας ἀλλοιώσεις ἐπὶ τῶν πλαγιοτοιχῶν. Εἰς τὸ ἔδαφος τὸ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ γύρω πρὸς τὸν τοῖχον ἀπὸ τοῦ εἰκονοσυστάου μέχρις ἱκανοῦ διαστήματος πρὸς τὸ δυτικὸν παρατηρεῖται λίθινον διάζωμα ἄγνωστον εἰς τὴν χρησιμεύσαν. Μήπως ἄρα γε ὁ ναὸς οὗτος εἶχε νάρθηκα ἐντὸς τοῦ κυρίου ναοῦ χωριζόμενον κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου νῦν τὰ δύο πλάγια δυτικὰ ὁρατόρια κεῖνται, καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν ὅπου τὸ διάζωμα ἐνοῖ τὰς δύο πλαγίας πλευράς; Ἀλλὰ σημαντικὸν τι ἀκόμη φαινόμενον παρουσιάζεται ἄγνωστον πῶς δυνάμενον νὰ ἐξηγηθῇ. Κατὰ τὰς δύο πλευράς τοῦ ἱεροῦ παρατηροῦνται διὰ μέσου τῆς ἀσβέστου μεγάλαι τιγές καμπύλαι, ἀπο-

τελοῦσαι τόξα μεγάλα εἰς ἃ ἐχωρίζετο πιθανῶς ἡ ἐκκλησία. Ἦτο ἄραγε ἄλλοτε ἡ Βασιλικὴ αὕτη πολυκλutos τῶν τόξων τούτων ὑποτελούντων τὸν διὰ κύων χωρισμὸν τοῦ ναοῦ; Ἐκ πάντων τούτων ἐν ἀναμφιβόλως συμπέρασμα συναγεται, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ὑπέστη τοσαύτας μεταβολάς, ὥστε πλέον οὐ μόνον νὰ μὴ γνωρίζωμεν τι σαφὲς περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ λέγωμεν ἀκόμη, ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς αἰῶνας σύμπαντας ἀκολουθῶν τὰς τύχας τῆς νήσου! Τὴν αὐτὴν ἄγνοιαν ἔχομεν καὶ περὶ τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων. Πρὸ τῆς δυτικῆς ὡς εἵπομεν θύρας καὶ ὑπεράνω τοῦ περιστυλίου σώζεται ἐντετοιχωμένος λίθινος λέων, τὸ ὀνομαστὸν τῆς Ἑνετίας σύμβολον. Τί ἄραγε ὁ λέων οὗτος δηλοῖ; Ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι οἱ Λατῖνοι ἔνεκα τῶν Ἑνετῶν ἐκτὸς τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἐσεβασθησαν τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ κυρίαρχοι τῆς νήσου ὑπεστήριξαν πολλάκις καὶ παρὰ τῷ Πάπᾳ καὶ οἱ ἴδιοι τὰ δικαιώματα τῆς νήσου. Πῶς λοιπὸν βλέπομεν τὸν Ἑνετικὸν λέοντα ὑπερθεῖν τῆς εἰσόδου; Κατέλαβον ἄραγε τὴν ἐκκλησίαν μεταποιήσαντες αὐτὴν εἰς Λατινικὴν; Ἐξ ἄλλου εἰς πέντε σημεῖα τοῦ ναοῦ διακρίνομεν ὡς ἂν Λατινικὰ ὁρατόρια ποιηθέντα ἀσφαλῶς ἐπὶ τῆς Ἑνετικῆς κατακρήσεως. Πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; Ἠρπᾶγῃ οὗτος ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἢ εὐρεθῆις ἐγκαταλειμμένος κατελήφθη; ἢ ταῦτα τὰ ὡς ὁρατόρια φερόμενα εἶναι εἰκονοθῆκαι κατὰ μίμησιν τῶν Δυτικῶν ἐν τοῖς ὁρατορίοις; Εὐρέθη τέλος ὁ ναὸς οὗτος κάποτε ἔρημος ὥστε νὰ καταληφθῇ ὑπὸ ξένων; Εἶναι ἀληθές ὅτι κατὰ τὸν ἴον αἰῶνα ἡ παλαιὰ αὕτη πόλις ἔνεκα τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν ἦν ἐν μετατοπίσει πρὸς τὸ φρούριον τῶν Κορυφῶν, ὅπου συνεκροτήθη ἡ νέα πόλις. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται καὶ μετὰ ταῦτα ἐν ἀκμῇ. Ἄλλως δὲν θὰ ἐξηγεῖτο ἡ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀνοικοδόμησις ναοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ, οἷος ὁ τοῦ Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου. Ἐπὶ πλέον ὁ Ἀρσένιος ὁ ὀνομαστὸς ἐπίσκοπος Κερκύρας ἐν τινι αὐτοῦ λόγῳ εἰς τὸν Ἅγιον Θερίνον ἐγκωμιάζει τὴν πόλιν ὅτι γέμει ναῶν μεγάλων καὶ ὅτι ἦν κατάφυτος. Παρ' ὅλην τὴν εἰς τὸ φρούριον μετάθεσιν ἡ πόλις ἦν ἀκμάζουσα. Ἐν τῷ φρουρίῳ δὲν ἠδύνατο νὰ ᾧσι τόσαι περικαλλεῖς ἐκκλησίαι εἰμὴ ἐλάχισται. Καὶ ὀνομαστὴ μίαν ἀναφέρουσιν ἐκκλησίαν ἐν τῷ φρουρίῳ τὴν τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, εἰς ἣν καὶ τὰ λείψανα τοῦ Ἀρσενίου βραδυτέρον ἐτέθησαν, γενομένην μεθ' ὕστερον μητρόπολιν. Περὶ δὲ τῆς σημερινῆς πόλεως δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος, διότι αὕτη ἦν μικρότατος ἐξοχικὸς συνοικισμὸς ἔξω πόλι συνήθως καλομένη. Γνωστὰ ἄλλως τε, λέγει καὶ ὁ Γρηγορόβιος καὶ πάντες οἱ ἄλλοι, ὅτι αὕτη ἡ νῦν πόλις τευχισθεῖσα κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, εἶναι κτίσμα τῶν Ἑνετῶν. Ἡ ἀρχαία λοιπὸν πόλις ἦν ἐπὶ Ἀρσενίου καὶ βραδυτέρον πῶς σημαντικὴ. Κατὰ δὲ

*) Συνέχεια.

Ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ἀγγλὸς στρατιώτης φρουρῶν ὀπισθεν χαρακώματος.

τὸν ἐτι βραδύτερον χρόνον, ἐπὶ τῶν Κορινθίων, ἡ ἐκκλησία καθ' ὅλου τῆς Κερκύρας εἶχε λάβει σωρείαν προνομίων διὰ χρυσοβούλλων, ὥστε οὐδόλως εἶναι ἀπίθανον ὅτι καὶ ὁ τῆς Παλαιόπολεως καὶ εἶχε προνόμια ἰκανά. Ἀλλὰ μεθ' ὕστερον ἀκόμη ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β' διὰ τοῦ εὐγενοῦς καὶ λογίου Ἑλλήνου Ἱεράρχου Καστελλίνου Ρωμανοπούλου ἡ ἐκκλησία τῆς Κερκύρας μικρὸν πρὶν ἢ νῆσοι δοθῇ εἰς τοὺς Ἑγετοὺς, ἔλαβε καὶ ἄλλα προνόμια ἅτινα οἱ Ἑγετοὶ διεφύλαξαν. Ὡστε τοιαῦτα προνόμια ἐχούσης τῆς ἐκκλησίας ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑγετῶν δοθέντα ἦν φυσικὸν καὶ ἀδύνατον νὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ Λατίνων ἢ Παλαιόπολις ἂν μὴ ἦτο ἔρημος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβαίῃ, διότι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐν τῇ πόλει εὐρίσκοντο περὶ τοὺς τριάκοντα τὸ ἐλάχιστον ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι εἶναι δύσκολον νὰ εὐρίσκωντο ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ τῇ ἔξω πόλει μόνον. Ἀρα θὰ ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ Παλαιόπολει ἱερεῖς. Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὥς θὰ ἴδωμεν ἡ Παλαιόπολις αὕτη ἦν μοναστήριον κατοικοῦμενον ὑπὸ Ἑλλήνων μοναχῶν. Πιστεύομεν μᾶλλον ἢ θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι ταῦτα τὰ ὡς ἀντάρια νομιζόμενα, τὰ ὅποια καὶ ὁ πολὺς λαὸς οὕτω πιστεύει, ἦσαν ἀπλῶς εἰκονοθηκαὶ ποιηθεῖσαι κατὰ τὸν ΙΣΤ καὶ ΙΖ' αἰῶνα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν ταῖς λατινικαῖς ἐκκλησίαις εὐρισκομένων. 1) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Πιζάνης ἐπεχείρησε νὰ ἀνιδρύσῃ ἀντάριον ἐν τῷ ἱερῷ ναφ τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος δι' εὐγνωμοσύνην μᾶλλον, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ἐματαιώθη, ἢ ὅπως πιστεύει ὁ λαὸς ἔνεκα τῆς τιμωρίας τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος

1) Τοιαῦτα ἀπαγνῶσι καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις τῆς Κερκύρας, ἰδίᾳ ἀρσιστεῶ καὶ δεξιᾷ τοῦ ἱερογασταίου καλούμενα νῦν «μοναί».

ἐπενεγκόντος τὴν τρομερὰν ἐκείνην καταιγίδα, καθ' ἣν ἀνεφλέγη ἡ πυριτιδαποθήκη τοῦ φρουρίου κατὰ τὸ 1718. Ἦκουσα δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἀνόητον διὰ τὰ ἀντάρια ταῦτα, ὅτι τινὲς ἐκ τῶν λεγομένων ἀνεπτυγμένων θεωροῦσι ταῦτα ὡς τοὺς βωμοὺς αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν! Ἐκπαιδευτικὸς τις λειτουργὸς κάποτε τῆς μέσης λεγομένης ἐκπαιδεύσεως ἐξέφερε τὴν γνώμην ταύτην διδάσκων τοὺς μὲν τῆς ἐπὶ τόπου! Περὶ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Ἀλώσεως φαίνεται ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶχε μεταβληθῇ εἰς μονὴν κατὰ μίμησιν τοῦ ἐκ παραδόσεως φερομένου παραδείγματος τοῦ Σεβαστιανοῦ, καταβιώσαντος αὐτόθι. Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα μοναστήρια ἀπὸ παλαιότερων χρόνων ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἐγγράφων εὐρισκομένων ἐν τοῖς Ἀρχείοις, ὥστε τὸ πρᾶγμα νὰ εἶναι λίαν εὐλόγον. Οὕτω, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα (1247) ἐκτίσθη ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ἐν τῷ ὄρει τῆς Ἰστώνης ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ἀνθίμου Περιθιώτου. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κτίζεται ἡ μονὴ τῆς Παλαιοκαστρίτιδος (1228) ἀνακαινισθεῖσα κατὰ τὸν ΙΕ αἰῶνα (1469) καὶ μεγαλυνθεῖσα τῇ προσαυξήσει τριῶν ἐτι ναῶν (μετοχιῶν) Ἀγ. Νικολάου, Σπυρίδωνος καὶ Ἡλιοῦ. Κατὰ τὸν ΙΕ αἰῶνα (1394) ἀνωκοδομήθη ὑπὸ εὐσεβοῦς τινὸς Πέτρου ἡ κοινοβιακὴ μονὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας μετὰ ὠραίου ναοῦ ἐν τῇ νῦν πόλει. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ περιοχῇ τῆς Παλαιόπολεως κατὰ τὸ 1659 ἀκμάζει μονὴ ἡ τῶν Ἀγ. Θεοδώρων οἰκουμένη ὑπὸ γυναικῶν μοναχῶν, ἔχουσα ὑπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῆς καὶ ἕτερον μετόχιον τῆς Ἀναλήψεως ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ τῆς Παλαιόπολεως, καὶ ἐγγύτερον ἀκόμη πρὸς τὴν Παλαιόπολιν ταύτην εἰς βημάτων ἀπόστασιν ἡ μονὴ τῆς Ἀγίας Εὐφημίας καὶ ἄλλαι.

(Ἔπεται τὸ τέλος) Ν. Δ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ